

SERVIR

PER A UNA ESPIRITUALITAT
DE LA LLUITA PER LA JUSTÍCIA
EN ELS "CANTS DEL SERVENT" D'ISAÏES

José Ignacio González Faus

Introducció

1. Cant primer: el Servent "modern"
 2. Cant segon: el servei com a vocació
 3. Cant tercer: el Servent "postmodern"
 4. Cant quart: redempció per l'entrega
 5. Jesús, Servent del Senyor
- "Intermezzo"
6. Per a una espiritualitat del Servent del Senyor

Notes

José Ignacio González Faus és professor emèrit de Teologia Sistemàtica a la Facultat de Teologia de Barcelona i a la UCA d'El Salvador. És Cap acadèmic de *Cristianisme i Justícia*.

*"Vamos a echar nuevas raíces
por campos y veredas, para poder andar
tiempos que traigan en su entraña
esa gran utopía de la fraternidad".*

José Antonio Labordeta

INTRODUCCIÓ

El títol d'aquest Quadern sona segurament una mica antipàtic. El que avui tots volem, el que, inconscientment, ens fan respirar els mil estímuls que configuren el nostre entorn (política, esport, mitjans de comunicació, estrelles diverses...) no és servir, sinó PODER. Com a màxim, acceptaríem en teoria que fos simplement *conviure*. Però res més.

Tanmateix, l'afany de poder esclavitza el poderós; i fa malviure dos terços de la humanitat. I, en aquesta situació en la qual tants malviuen, acaba essent necessari que alguns es "desvisquin", per poder aconseguir que tots convisquem.

Una expressió d'aquest desviure's (i també una crida a ell) han estat els mil cants i epopeies que, en la literatura universal, donen veu a la situació injusta i a la protesta dels condemnats de la terra.

Per exemple: els anomenats "espirituals negres" no solament contenen cançons i lletres d'una gran bellesa, sinó que han aconseguit salvaguardar la memòria d'una de les grans crueltats de la història humana. Al final dels seixanta, van tenir un ressò universal la veu de Joan Baez i la figura de M. Luther King, que emmarcaven aquelles marxades inacabables de multituds cantant el "We shall overcome": vencerem, ho crec fermament ("I do believe") ...

En aquest sentit -i amb el mateix títol d'aquest Quadern- apareixen a la Bíblia uns famosos poemes del profeta -i gran poeta- anomenat "Deuteroisaïes"¹. Aquests poemes giren entorn d'una figura coneguda com "El Servent de Yahvè".

Aquest Quadern vol ser un breu comentari d'aquests poemes. A part de l'autoritat que tinguin per a un creient, per al no creient poden ser un exemple més d'aquests devessalls de bellesa, protesta i mística alliberadora, que emmarquen les millors pàgines de la història humana. Els podrà llegir com un exemple del que demanaven aquells versos de G. Celaya: "Poesía

para el pueblo, poesia necessària com el pa que mengem, com l'aire que respiro vint cops per minut... Perquè vivim a cops, perquè amb prou feines si ens deixen dir que som qui som, nuestros cantares no pueden ser, sin pecado, un adorno"... Perquè una mica com aquesta poesia foren sovint els profetes d'Israel.

Els poemes del Servent

La crítica històrica creu haver descobert en el Deuteroisaïes quatre cants autònoms, inserits sense solució de continuïtat en l'actual text bíblic. Aquesta hipòtesi, proposada per B. Duhamel el 1892, ha trobat una acceptació general, de manera que aquests textos ja són universalment coneguts com a "Cants del Servent". Aquí hem de prescindir de com els especialistes reordenen la resta del text d'Isaïes (cosa en la qual no hi ha acord). En aquest Quadern ens limitem a aquests quatre poemes, que es troben en els capítols 42 (v 1-9); 49 (1-7 o potser 13); 50 (4-9) i finalment en el capítol 53 (precedit pels tres últims versets 13-15 del capítol 52).

Només amb aquesta temàtica ("Servent del Senyor"), se'ns diu, en primer lloc, que *el servei és -per al creient- vocació de Déu*. A més, se'ns diu que només qui intenta servir, ajuda a alliberar-se de l'esclavitud. Que la convivència i la llibertat que busquem, només es verifiquen amb el pas de l'esclavitud al servei. I que d'aquest servei és d'on poden brotar l'amabilitat i la convivència que volem aconseguir fracassadament per altres camins.

El text de cada un d'aquests poemes, l'anirem transcrivint al començament de cada capítol que els comenta. De moment, diguem només que el primer cant sembla que tracta de *la missió* del Servent. El segon tematitza la seva *vocació*. En el tercer ja s'insinua el tema del *sufriment i de la paciència*. I finalment, el quart, moltes bíblies el subtitulen *passió i glòria* del Servent.

Després del comentari als poemes, hi afegirem un capítol sobre la seva concentració en la figura de Jesús de Natzaret i la seva presència en el Nou Testament. Finalment, amb totes aquestes dades, tancarem el Quadern amb unes reflexions d'espiritualitat, per a la lluita per la justícia, avui.

Un exemple més d'aquests devessalls de bellesa, protesta i mística alliberadora, que emmarquen les millors pàgines de la història humana

Abans d'iniciar el comentari a cada poema, permeteu-me ambientar-los amb un trasplantament de la seva temàtica a la nostra mentalitat i a la nostra situació actuals. Per a això els retitularem de la manera següent:

Cant 1r: el Servent "modern". Cant 2n: el servei com a vocació. Cant 3r: el Servent "postmodern". Cant 4t: redempció per l'entrega.

D'aquesta manera potser es posi en relleu que els quatre poemes del Servent *tenen una certa unitat, i dibuixen una trajectòria* o una evolució, que el text sap suggerir perquè cada cant té una frase que insinua el tema del següent. Una evolució d'aquest tipus, a més, es pot reconèixer fàcilment en moltes de les nostres trajectòries actuals. Creient o no, el lector podrà accedir a la part humana d'aquesta trajectòria, si emmarca els tres primers cants en el procés que dibuixen aquestes dues lletres de José A. Labordeta. Aquest pas dolorós que comença cantant: "Habrá un día en que todos, al levantar la vista, veremos una tierra que ponga Libertad"... , per recalar després en aquells versos sublims: "Somos como esos viejos árboles batidos por el viento que azota desde el mar. Hemos perdido compañeros, paisajes y esperanzas en nuestro caminar"...

Recomano al lector que rellegeixi la lletra d'aquestes dues cançons abans d'entrar en aquest Quadern. I també que, abans de llegir l'últim d'aquests quatre cants del Deuteroisaïes, repassi aquestes altres paraules d'un profeta laic de la nostra Modernitat:

"La possibilitat positiva de l'emancipació resideix en..., una classe amb cadenes radicals..., una esfera que posseeix un caràcter universal, pel fet que els seus sofriments són universals, i que no reclama per a si mateix cap dret especial, perquè no es comet contra ella cap dany especial, sinó el dany pur i simple; que ja no pot invocar un títol històric sinó només el seu títol humà; ...que és, en una paraula, *la pèrdua total de l'home* i que, per tant, només pot guanyar-se a si mateixa per mitjà de *la recuperació total de l'home*." (K. Marx, *Contribución a la crítica de la filosofía del derecho de Hegel*).

No es tracta ara de discutir sobre si el jueu Marx havia llegit Isaïes. Es tracta de tenir valor per a contemplar el duríssim revers d'aquest tapís tant aparent de la nostra humanitat, de la nostra història i del nostre progrés.

Comentarem ara cadascun dels cants. Seria bo que el lector tingues davant seu el text de cada poema (tal volta fotocopiant-lo), mentre llegeix el comentari. Altrament, potser li fos bo de començar el Quadern pel capítol 6 i passar després al comentari analític dels poemes

Els poemes del Servent *dibuixen una evolució* que es pot reconèixer fàcilment en moltes de les nostres trajectòries actuals

1. PRIMER CANT: EL SERVENT "MODERN"

1. Text del poema (Is. 42)

1. "Aquí teniu el meu Servent, que jo sostinc, el meu elegit, en qui m'he complagut.
He posat damunt d'ell el meu Esperit perquè porti la justícia a les nacions.
2. No crida ni alça la veu no la fa sentir pels carrers.
3. No trenca la canya esquerdada ni apaga el ble que vacil·la.
Porta la justícia amb fermesa,
4. sense vacil·lar ni doblegar-se, fins que l'haurà implantada a la terra;
i els qui viuen lluny, a les illes, esperaran les seves decisions.
5. Això et fa saber Déu, el Senyor, que ha creat el cel i l'ha desplegat,
que ha esplanat la terra perquè hi germinin les llavors,
que dóna l'alè als pobles que hi viuen, la respiració als qui la recorren:
6. Jo, el Senyor, t'he cridat amb benvolença², t'he pres per la mà i t'he format,
perquè siguis aliança dels pobles, llum de les nacions.
7. Els cecs recobriran la vista, els captius sortiran de la presó,
deixaran el calabós els qui viuen a la fosca.
8. Jo sóc el Senyor, aquest és el meu Nom³.
No cedeixo a ningú la meva glòria, no cedeixo als ídols el meu honor:
9. S'han complert les primeres prediccions, i ara n'anuncio de noves;
us les faig saber abans que despuntin.

[Utilitzem la traducció de la BCI, 1996]

Dediquem uns moments a assaborir la bellesa del poema, tot recordant, per exemple, els versos de G. Celaya citats a la Introducció, i tan repetits durant els anys de la nostra "modernitat" passada. En rellegir-los serà més fàcil copsar l'esquema que ara exposarem.

2. Estructura del poema

La primera cosa que salta a la vista és que aquest cant consta de dues parts (A i B) que hem assenyalat, en transcriure'l, deixant un espai interlineal. En tot el poema parla Déu.

Però a la part A es dirigeix a tothom, i a la part B es dirigeix al seu Servent. A totes dues parts se segueix un esquema circular, molt del gust de la literatura bíblica que podem representar així:

part a

part b

Identitat del Servent (vers 1a)
(v. 5)

Identitat de Déu

<i>Missió (v. 1b)</i>	<i>Missió (v. 6a)</i>
<i>Manera d'acomplir la missió (v. 2-3a)</i>	<i>Manera d'acomplir la missió (v. 6b)</i>
<i>Missió (v. 3b)</i>	<i>Missió (v. 7)</i>
<i>Identitat del Servent: fidelitat (v. 4)</i>	<i>Identitat de Déu (vv. 8-9)⁴</i>

3. Comentari del poema

3.1. La missió del Servent

a) En presentar el Servent, Déu comença *revelant* *quels* *de si mateix*. Manifesta quina és la seva complaença (la figura i la missió del Servent) i quina és la seva feina (sostenir-lo i donar-li l'Esperit). És el que en l'esquema hem anomenat "identitat de Déu".

b) Aquesta missió del Servent, que constitueix la complaença del Senyor, és *implantar la justícia* a la terra. El text hebreu no parla de "justícia" sinó de "dret", paraula que apareix en els versets 1, 3 i 4, i que fa al·lusió a la concreció o "positivació" de la justícia (un mot diferent, que apareix en el v. 6). Amb lèxic modern, diríem que no es tracta només de la justícia "personal", sinó de la justícia "estructural". En el verset paral·lel de la segona part del poema, aquesta justícia és descrita com "obrir els ulls dels cecs, treure de la presó els captius i de la masmorra els qui habiten a les tenebres". Hi ha, doncs, una doble captivitat que consisteix en la pèrdua de la llum i la pèrdua de la llibertat. La pèrdua de la llum pot ser personal ("els cecs") o social ("les tenebres" com a lloc d'habitatge). La pèrdua de la llibertat és el resultat d'aquesta pèrdua de la llum i, a la Bíblia, la seva recuperació s'expressa sovint al·ludint a la sortida de la presó (cf. v.gr. Is 61, 1c), no solament pel que puguem imaginar que serien les presons antigues, sinó per la terrible pràctica antiga dels deportats i captius de guerra. En aquesta justícia alliberadora consisteix la missió del Servent.

c) Finalment, aquesta missió és presentada a la segona part del poema com una *continuació de l'obra creadora de Déu*. El Déu que envia el seu Servent a treure els homes de les presons (físiques, psíquiques o socials) és el qui "va crear els cels, va consolidar la terra i va donar vida als qui la poblen". La justícia és presentada com a associació de l'home a l'obra creadora de Déu, i en continuïtat amb ella. Cal no oblidar que el Deuteroisaïes és el teòleg de la creació i, a més, de la creació concebuda com a *història*.

3.2. La manera d'acomplir la missió

a) Aquesta lluita per la justícia té un "estil" central, que bé podem qualificar com l'estil de Déu. Es porta a terme sense grans esscarafalls ni crits, aprofitant el poc que hi ha (la canya esquerdada i el ble que vacil·la: sense vacil·lar ni doblegar-se (v. 4) v. 3). En una paraula: és una lluita per la justícia, pacient i no violenta; i aquí es reflecteix l'estil de Déu (vegeu en el v. 6: "t'he pres per la mà"). Tot i que hem titulat aquest cant fent al·lusió a la "modernitat", per la grandiositat de la seva pretensió, cal reconèixer que aquí es traça un tret ben diferent d'aquella modernitat de grans paraules, violenta i abassegadora que, en lloc de justícia i alliberament va acabar portant més injustícia i menys llibertat.

b) Pel paral·lelisme amb la segona part del poema, podem dir que aquest estil en la lluita per la justícia és el que converteix el Servent en "aliança d'un poble i llum de les nacions". Les designacions semblen elegides intencionadament: la missió del Servent es dirigeix primàriament al poble de Déu, a allò que després Jesús anomenarà "ovelles perdudes de la casa d'Israel". Però, precisament aquí, en aquesta creació d'un poble sense exclosos, la missió del Servent es torna universal perquè converteix el poble de l'Aliança en testimoni o alternativa per a tots els pobles: en "llum" de les nacions (v. 6).

3.3. Revelació de Déu

Ja hem dit que la identitat de Déu començava a desvelar-se en el fet que la seva complaença i el seu treball estan en aquesta missió del Servent. Per això el v. 6 parlarà d'una "crida", tot avançant el tema del cant següent, que serà la vocació. El final del poema subratlla aquesta identitat amb l'al·lusió al "Nom" (o veritat de l'ésser) diví, que Déu no va voler revelar a Moisès. L'evasiu "sóc el qui sóc" de l'Èxode, sembla que aquí es concreta una mica més, a través d'aquest terme tan bíblic que és la "glòria" com a reveladora del Senyor: la glòria de Déu consisteix en aquesta forma de lluita per la justícia; i, en aquest punt, sí que esdevé Déu "gelós": no cedeix a ningú aquesta glòria perquè, en realitat, els ídols ni fan justícia, ni implanten cap dret, ni donen llibertat. Quan, segles més tard, sant Irineu escrigui que "la glòria de Déu és l'home viu", no inventarà res. Aquí té un precedent que podria reformular-se així: "la glòria de Déu és la justícia interhumana".

2. SEGON CANT: EL SERVEI COM A VOCACIÓ

1. Text del poema (Is 49)

1. Escolteu els qui viviu lluny, a les illes! Estiguen atents pobles llunyans!

4. Jo pensava: "M'he cansat en va, he consumit per no res les meves forces."

Però el Senyor té a les mans la meva causa, el meu Déu m'ha guardat la recompensa.

1b. Abans de néixer, el Senyor em va cridar, va pronunciar el meu nom

quan era a les entranyes de la mare.

2. Ha fet dels meus llavis una espasa tallant, m'amaga a l'ombra de la seva mà.

M'ha convertit en una fletxa aguda, ben guardada en el seu buirac.

3. M'ha dit: "Ets el meu Servent; en tu (Israel⁵) faig resplendir la meva glòria."

5. Ara ha parlat el Senyor, ell que m'ha format des del si de la mare

perquè fos el seu Servent, perquè fes tornar cap a ell el poble de Jacob

i aplegués Israel al seu voltant.

6. M'ha dit: "És massa poc que siguis el meu Servent per a restablir les tribus de Jacob i fer tornar els supervivents d'Israel,

Jo t'he fet llum de les nacions

perquè portis la meva salvació d'un cap a l'altre de la terra.

5c. (Als ulls del Senyor sóc preciós; el meu Senyor és la meva força.)⁶

7. Això diu el Senyor, el Redemptor⁷ i el Sant d'Israel, al menyspreat, a l'avorrit de tothom i esclau dels opressors:

"Els reis, en veure't, s'aixecaran, els governants es prosternaran davant teu

per respecte al Senyor que és fidel, al Sant d'Israel, que t'ha escollit".

2. Estructura del poema

L'eix vertebrador de tot aquest poema sembla que és el v.4 (per això l'hem avançat en la nostra traducció), que també anuncia alguna cosa de la situació que descriurà el cant tercer, i que, en aquesta dialèctica de "crisi-vocació", forma part de molts relats autobiogràfics dels profetes d'Israel⁸. Podem dir que aquesta "crisi" és l'única dada autobiogràfica dels cants del Servent, que serà represa en el poema següent.

A l'igual que el poema anterior, aquest també consta de dues parts: en la primera parla el Servent i en la segona parla el Senyor. A més, el poeta reprèn tòpics del cant anterior: la missió del Servent és ampliada fins al seu origen en la vocació de Déu, i ampliada també en la seva meta: "d'un cap a l'altre de la terra". El principi del v. 6 sembla, a més, una al·lusió clara al retorn de l'exili. Finalment, el poema, anuncia temes

dels cants següents (tot el v. 7 sembla un avanç del cant quart).

Però, en tota aquesta gamma temàtica, és fàcil identificar un *triple tema* que es repeteix en les dues parts del poema: a) *la crida* "des del si de la mare" (v. 1 i 5), b) *la missió* del Servent, que en la primera part descriu més el seu estil (v. 2: "espasa tallant i fletxa aguda") i en la segona la seva meta (v. 6: conversió-reunificació del poble i salvació de tota la terra). I c) tot el que aquestes consideracions suposen en *la crisi* de la missió (v. 4 i 7).

Finalment, es pot discutir si els v 8-13 pertanyen o no a aquest cant (sempre que en el text bíblic s'incrusten d'altres passatges és fàcil decidir on comença l'addició, però no és fàcil dilucidar on acaba, perquè ja s'ha fos amb el text). En el nostre comentari farem una al·lusió a aquests versets, encara que no els hem traduït.

3. Contingut del poema

1) Atesa la importància que li hem donat en l'anàlisi, convé començar aquest comentari amb la dada autobiogràfica de la crisi del Servent. El poema és escrit en uns moments en què el seu autor creu que ha gastat la seva vida en va, i ha malgastat les seves forces "empaitant el vent". Una expressió que serà molt estimada a l'Eclesiastès, però que aquell escèptic aplicarà als afanys egoistes d'autoengrandiment. Aquí, en canvi, la veiem aplicada a l'esforç desinteressat de la lluita per la justícia. I no hem de pensar que la sensació de fracàs és deguda solament a aquesta corrupció freqüent per la qual els homes convertim el "regne de Déu" en el nostre propi regne o la justícia de Déu en la meua pròpia justícia. La crisi prové més aviat de *la naturalesa crucificada d'una missió com la del Servent del Senyor*.

2) Precisament per això, el profeta surt de la crisi descobrint que la seva lluita no és tasca o mania pròpia sinó vocació de Déu. Aquí s'amplia un tret que el poema anterior només havia evocat de passada. I noteu que aquesta ampliació es fa amb els tons i les paraules més solemnes de l'experiència bíblica: el to solemne es nota en què el començament del cant (Escolteu els qui viviu lluny, etc.) sembla propi del que se sol anomenar "un oracle regi". Però el qui parla ara no és el rei, sinó un home en la nit fosca.

3) Les paraules solemnes són la referència a la *gestació* en el si matern, i "el nom" del Servent. De la mateixa manera que en el si matern s'anava gestant quelcom que el profeta ni podia conèixer, però que era la base de la seva autoconsciència posterior, també allà Déu anava gestant aquesta figura del Servent que Ell volia forjar-se. I aquesta figura té un nom que només Déu pronuncia ("somrient has dit el meu nom...") i que no és el nom convencional amb què distingim cada ésser humà, sinó *la veritat humana que Déu espera de les persones quan les crida*. Estirant aquesta consideració, podríem veure aquest "nom" nou

del Servent en el fet de ser "espasa tallant a la mà del Senyor i fletxa aguda en el seu buirac" (v, 2). Cap de les dues expressions no al·ludeixen a la violència física de les armes, sinó al fet "d'estar a la mà" de Déu que torna el Servent "tossut" i perseverant en el seu camí.

4) Reafirmada la vocació del Servent, pren la paraula el Senyor, per confirmar que només Ell és qui crida. El poema recull aquí unes altres formulacions del cant anterior ("aliança-llum") per presentar-les com una intensificació de la vocació feta en el moment del dubte ("és massa poc que siguis... t'he fet), i que la torna universal.

5) En efecte: en un primer moment, la vocació es dirigeix al poble de l'Aliança: portar-lo, reunir-lo, restablir-lo, fer tornar els supervivents... (v.5-6) Ara hi ha una al·lusió molt clara al retorn de l'exili. Però, aprofitant potser l'ambigüitat del verb hebreu *shub* (tornar/convertir-se), aquest retorn de l'exili es converteix en el primer pas d'un retorn a Déu. La missió del Servent afecta la situació d'exili i el pecat del poble (simbolitzat en aquella).

el profeta surt de la crisi descobrint que la seva lluita no és tasca o mania pròpia sinó vocació de Déu

Ja hem dit que, en un segon moment, aquesta missió sembla insuficient i s'universalitza: es converteix en plataforma d'una altra missió: ser llum de la gent "perquè portis la meva salvació d'un cap a l'altre de la terra". La novetat d'aquesta ampliació és doble: a) és un dels pocs oracles de profetes sobre els gentils, que no són oracles de reprensió o d'amenaça, sinó de salvació. I b) la llum de les nacions ara ja no és solament el Servent sinó *tot el poble* restaurat: es fa un salt del que és personal al que és col·lectiu, que tornarem a trobar en parlar de la identificació del Servent. És gairebé obligat fer una aplicació actual d'aquestes paraules: la definició de l'Església com a "llum de la gent" (donada pel Vaticà II, i que prové de textos com aquest), implica que l'Església sigui un "poble-servidor, congregat i convertit": si pretén ser un poble-senyor, que "excomunica" i que viu de cara a si mateix i no al regne de Déu, l'Església traeix radicalment la seva missió. I alguna cosa d'això està passant avui.

6) Finalment, aquest pas suggerit del que és personal al que és col·lectiu, sembla que es manté en l'últim verset del poema (que ja hem dit que prenuncia temes del cant quart): el "menyspreat, avorrit de les nacions i esclau dels tirans" és *el poble d'Israel desterrat*. D'aquest poble crucificat es diu que els poders de la terra acabaran agenollant-se davant d'ell i que *precisament en això*, serà senyor el Senyor. La fidelitat de Déu és un component de la seva elecció (sant Pau ho recordarà a la carta als romans, en parlar del poble jueu). I aquesta al·lusió a l'elecció empalma amb els primers versets de cada part (1b i 5), tancant així el poema.

7) Tot i que dubto que els cinc versets següents pertanyin al

poema (seria més probable si només es tractés del 8 i el 9), sí que podem mirar-los com una glossa que reprèn aquesta ampliació de la missió del Servent a tot el poble. L'"aliança del poble" consisteix a restaurar el país i repartir heretats desolades (v. 8, on l'al·lusió a la tornada de l'exili encara és més clara). Però, sempre que Déu s'elegeix un poble, ho fa per convertir-lo en llum *de tots* els pobles. Per això segueix la doble exhortació (v. 9): "digueu als captius (= als jueus): `sortiu', i als qui estan a les tenebres (= als pagans): `veniu a la llum'. Una altra vegada: només un poble que sigui de veritat *poble de Déu* pot ser llum per al món. No un presumpte "poder sagrat" que -com a tal- s'arrogui la capacitat de parlar en nom de Déu. Si allò primer existeix, aleshores la sobreabundància a la qual al·ludeixen els versos següents ("no passaran fam ni set... Convertiré les muntanyes en camins"...) ens serà donada "de més a més". Mentre que si això no existeix, l'abundància només continuarà essent font de desigualtats i captivitats més grans. Els imperis de la terra (que tendeixen a considerar-se pobles elegits per Déu), mai no ho haurien d'oblidar.

Tot això ve a ser la reflexió que el Servent, en el seu primer moment de crisi, s'ha anat fent sobre la seva vocació. Malgrat les dificultats, en surt refermat en la creença que Déu ha decidit cridar-lo, auxiliar-lo i constituir-lo en aliança d'un poble i llum dels altres pobles.

la llum de les nacions ara ja no és solament el Servent sinó *tot el poble* restaurat

3. TERCER CANT: EL SERVENT "POSTMODERN"

La reflexió del cant segon ha fortificat el Servent, però no per això ha canviat l'opacitat de la realitat exterior. L'amor -deia sant Tomàs- no canvia la duresa de les coses, però sí que dóna més forces. Quelcom d'això trobarem en aquest nou cant.

1. Text del poema (Isaïes 50)

4. *El Senyor, Déu sobirà, m'ha donat un parlar que convenç,*

perquè amb la paraula, sàpiga sostenir els cansats.

Un matí i un altre em desvetlla perquè l'escolti i sàpiga parlar i convèncer⁹.

5. *El senyor, Déu sobirà, m'ha parlat a cau d'orella, i jo no m'he resistit ni m'he fet enrere.*

6. *He parat l'esquena als qui m'assotaven, i les galtes als qui m'arrencaven la barba;*

no he amagat la cara davant d'ofenses i escopinades.

7. *Però el Senyor, Déu sobirà, m'ajuda, i per això no em dono per vençut;*

per això paro la cara com una roca i sé que no quedaré avergonyit.

8. *Tinc a prop el qui em declara innocent. Qui vol pledejar amb mi?*

Compareguem plegats a judici! Qui em vol acusar? Que se m'acosti!

9. *El Senyor, Déu sobirà, em defensa. Qui em podrà condemnar?*

Tots els qui m'acusen s'esfilaran com un vestit consumit per les arnes¹⁰.

2. Estructura del poema

El primer que crida l'atenció és que en aquest cant ja no parla el Senyor. Només parla el Servent. Com si passés alguna cosa d'allò que sant Ignasi descrivia com "amagar-se la divinitat". Però la paraula del Servent té una referència de fons que és l'acció del Senyor. És fàcil distingir aquesta referència per mitjà de l'expressió "El Senyor, Déu sobirà" que és nova, i que marca clarament tres estrofes del poema (v. 4, 5 i 7).

continua la situació de crisi al.ludida en el cant anterior, que ara sembla que s'ha convertit en crònica

Aquesta acció del Senyor és doble i divideix el poema en dues parts desiguals: la primera (v.4) coincideix amb la primera estrofa, i afecta la *missió* del Servent al qual capacita per mantenir-se en mig del que -per comparació amb els poemes anteriors- sembla un canvi d'objectius, i que avui potser en diríem "un canvi de tàctica". La segona part abraça tota la resta del poema i es refereix a la *persona* mateixa del Servent. Totes dues estan unides per un denominador comú: la "tossuderia" (o fidelitat) del Servent. Això ens fa veure que en aquest cant continua la situació de crisi al.ludida en el cant anterior, que ara sembla que s'ha convertit en crònica.

Finalment, encara que els temes són els mateixos dels poemes anteriors (en substància: la *missió-vocació* del Servent, i la *seva persona*), són tractats en aquest cant amb un *canvi radical de llenguatges*, que és allò que més ens acosta a l'ensenyament del poema. Podem prescindir de la pregunta tècnica sobre si aquest canvi és degut al fet que aquest tercer cant és d'un autor diferent dels altres dos. Sí que sembla en canvi probable que aquest nou llenguatge sorgís *de fet* davant la percepció del jueu una vegada repatriats a Jerusalem, després d'una espera tan llarga i ansiosa.

3. Continguts

1) En efecte: en contraposició al que, en cants anteriors, era "implantar el dret i alliberar els captius", ara trobem la "paraula d'ànim" als abatuts. En contraposició al que abans apareixia com a promesa en la qual "esperen les illes", ara apareix una "escolta experimentada". En contraposició a la "llengua esmolada i l'espasa" ara apareixen la "llengua d'iniciats i l'oïda atenta". El Servent s'ha tornat més experimentat, més madur. I en una situació en què -dit amb paraules nostres- no sembla possible el "canvi estructural" perquè el que domina són les agressions i els ultratges, el Servent sap que continuen essent possibles l'escolta i l'ànim als abatuts, per mantenir dempeus "aquesta gran utopia de la fraternitat", que cantava J. A. Labordeta.

2) Aquest pas a uns objectius aparentment més modestos és el que m'he permès qualificar de "postmodernitat" del Servent del Senyor, que semblava tan utòpic i tan "modern" en el primer cant. Però a diferència de la nostra postmodernitat¹¹, el Servent no sembla disposat a renunciar a la seva missió: no "es farà enrere" sinó més aviat "pararà la cara com una roca" (v. 5 i 7). I la força per a aquesta obstinació incomprensible prové de les mateixes raons amb les quals el Servent va superar el seu enfonsament en el cant anterior: la confiança en la proximitat i l'ajut del Senyor, que el capacita per plantar cara a una situació humanament desolada. Si es vol una altra imatge gràfica i actual d'aquest canvi d'objectius, pensem en l'admirable tenacitat de les mares argentines de la plaça de Maig, quan ja no podien recobrar els seus fills desapareguts. I després de pensar en elles, de veure-les fent voltes en silenci setmana rere setmana i any rere any, apliquem-los el verset final d'aquest cant: els dictadors, els pinochetistes, els neoliberals... "s'esfilaran com un vestit consumit per les arnes".

3) Per tot això, més que amb la nostra modernitat-postmodernitat, el paral·lelisme s'hauria de fer entre aquests cants i la trajectòria històrica de Jesús de Natzaret. A l'impuls -i a l'èxit- inicial de Jesús, va començar a seguir-li una temporada "de núvols" provocada per la no-conversió del poble, l'hostilitat

dels poders religiosos i la incomprensió dels deixebles. Davant d'aquests indicis, els evangelis testimonien que Jesús es retirava a pregar i va acabar amb un cert canvi de tàctica: menys predicacions massives, menys guariments que eren malentesos, algunes sortides "a l'estranger" per amagar-se, més dedicació a formar els deixebles, el llenguatge en paràboles... Però tots aquests canvis, de cap manera no van apartar Jesús de la seva entrega al Regne de Déu, al qual continua servint obstinadament i fent fort el cor, fins al moment en què es decideix a "pujar a Jerusalem" buscant una clarificació de les coses, que el portarà a un final com el que veurem en el cant següent. Enmig d'aquests canvis, la trajectòria de Jesús haurà estat -com la del Servent- una trajectòria de fidelitat.

el Servent s'ha tornat més experimentat..., en una situació en què no sembla possible el *canvi* continuen essent possibles *l'escolta i l'ànim als abatuts*

4. CANT QUART: REDEMPCIÓ PER L'ENTREGA

1. Text del poema (Isaïes 53)

N. B. Convé avisar que la *simple lectura* d'aquest cant és una cosa semblant a escoltar una gran música en un disc antic, ja ratllat, de 33 revolucions. Si se'l vol escoltar en "alta fidelitat", s'haurà de llegir després d'una temporada com a cooperant en algun lloc, ja sigui dels Grans Llacs, o d'un centre de rehabilitació per als esguerrats per les mines (v.gr. a Cambotja), o en una presó, o amb prostitutes contagiades de SIDA per clients desaprensus... Evocant una experiència d'aquest tipus, el cant sonarà d'una altra manera.

Com a novetat important, aquest poema és introduït per una espècie de pròleg, que ocupa els tres últims versets del capítol anterior, i que és semblant a una obertura musical que anuncia els temes d'una òpera.

Aquest caràcter d'"obertura" és marcat també perquè només aquí i en el colofó final és Déu qui parla. I diu així:

*El meu Servent triomfarà, serà enlairat, enaltit, posat molt amunt.
Així com molts s'horroritzaven de veure'l, ja que, de tan desfigurat,
ni tan sols semblava un home ni tenia res d'humana la seva presència,
així també ell purificarà tots els pobles; els reis no sabran què dir
quan veuran allò que mai no s'havia contat
i comprendran allò que mai no havien sentit.*

Tres temes molt clars: creixement i èxit del Servent. Però - abans- espant i horror. I com a conseqüència l'esglai davant d'una cosa inaudita.

Vegem, ara, la resta del poema.

1. *Qui pot creure allò que hem sentit?
A qui s'ha revelat la potència del braç del Senyor?*
2. *(El Servent) ha crescut davant d'ell com un rebrot,
com una soca que reviu en terra eixuta.
No tenia figura ni bellesa que es fes admirar,
ni una presència que el fes atractiu.*
3. *Era menyspreat, rebuig entre els homes,
home fet al dolor i acostumat a la malaltia.
Semblant a aquells que ens repugna de mirar,
el menyspreàvem i el teníem per no res¹².*
4. *De fet, ell portava les nostres malalties
i havia pres damunt seu els nostres dolors.
Nosaltres el teníem per un home castigat que Déu assota
i humilia.*
5. *Però ell era malferit per les nostres causes,
triturat per les nostres culpes:
rebia la correcció que ens salva, les seves ferides ens curaven.*

6. Tots anàvem com ovelles disperses, cadascú seguia el seu camí;
 però el Senyor ha carregat damunt d'ell les culpes de tots nosaltres.

7. Quan era maltractat, s'humiliava i no obria la boca.
 Com els anyells portats a matar o les ovelles mentre les esquilen,
 ell callava i ni tan sols obria la boca.

8. L'han empresonat i condemnat; se l'han endut.
 I, qui es preocupa de la seva sort? L'han arrencat de la terra dels vivents,
 l'han ferit de mort per les infidelitats del meu poble¹³.

9. L'han sepultat amb els malfactors¹⁴, l'han enterrat entre els opulents,
 a ell que no obrava amb violència ni tenia mai als llavis la perfídia

10. El Senyor s'ha complagut en el qui ell havia triturat i afligit.
 Quan haurà ofert la vida en sacrifici per expiar les culpes,
 veurà una descendència, viurà llargament:
 per ell el disseny del Senyor arribarà a bon terme.

11. El meu Servent, després del que ha sofert la seva ànima,
 veurà la llum i se'n saciarà.

Ell que és just, farà justos tots els altres,
 perquè ha pres damunt seu les culpes d'ells

12. Per això, els hi dono tots en possessió, i tindrà per botí una multitud
 perquè s'ha despulat de la pròpia vida fins a la mort i ha estat comptat entre els malfactors. Ell ha portat damunt seu els pecats de tots i ha intercedit per les seves infidelitats.

2. Anàlisi

1) De fet, aquest cant comença amb la mateixa solemnitat (i gairebé la mateixa partícula) que el primer: "Aquí teniu"... Però després no se sap qui parla. No és Déu ni el Servent. Prescindint dels intents d'identificació històrica¹⁵, tenim aquí una espècie de cor com el de les tragèdies gregues, que comenta els esdeveniments. L'al·lusió a la tragèdia és útil per marcar la importància d'aquest comentador.

2) Cal afegir algunes observacions de caràcter lingüístic, a més de les fetes ja a les notes. En els v. 6-7, la referència a l'Anyell i als pecats sembla recollida a l'evangeli de Joan (1,29) i ha passat a la nostra litúrgia eucarística. És bo saber que el verb hebreu usat aquí (paga') no significa pròpiament "treure" els pecats, sinó que "han caigut sobre ell".

Per tant, l'Anyell de Déu "treu" el pecat del món en tant que "carrega amb ell": no d'una manera extrínseca. En aquest mateix sentit el verb "expiar" del v. 10, tradueix una paraula hebrea que no té correspondència exacta en castellà o en català, i que significa alhora el delicte i la paga pel delicte (en la línia de la dita "en el pecat troben la penitència"). El Servent entrega la seva vida no com a expiació extrínseca, sinó perquè "ha carregat amb el pecat del món". L'expressió "tots" en els versos 11 i 12 és la mateixa que trobem en el relat de l'eucaristia. Finalment, en el v. 12, l'expressió "s'ha despul·lat de la pròpia vida fins a la mort" també és pot traduir per "va buidar" la seva vida, i és una expressió que sembla recollida a l'himne de Fl 2,8 quan diu que Jesús va assumir la imatge del Servent, i s'abaixà (o es va buidar) de si mateix (amb el verb grec kenoō, que ha donat lloc a la paraula kénosis).

3) Hi ha un altre factor de lèxic que mereix ser comentat. Les expressions del v. 10 resulten molt dures per a una mentalitat occidental, encara que siguin més digeribles per a una mentalitat hebrea, menys racional i més amarada del domini total de Déu. Doncs bé, la traducció grega de l'Antic Testament (coneguda com "els Setanta") tradueix així aquest verset 10: "El Senyor el va voler purificar de les seves desgràcies. Si doneu una ofrena pel pecat, la vostra vida tindrà una llarga posteritat..., etc.". No és aquesta l'única diferència entre el text hebreu de la Bíblia i el dels LXX. Però valia la pena evocar-la, com a mínim una vegada, perquè aquest exemple mostra com la Bíblia es "rellegeix" a si mateixa i aquest fet de rellegir-se forma part també del seu caràcter sagrat com a "Escriptura".

4) Tot i que, en un primer nivell de lectura, semblava menys probable una interpretació "col·lectiva" del Servent, atès que aquest apareix contraposat als pecats "del poble", ha estat precisament en aquest cant on més ha funcionat l'aplicació global, a tot un poble i, en concret, a l'Israel de l'exili. Per això n'hi ha prou que aquest "poble pecador" que oprimeix, es globalitzi i transcendeixi les fronteres d'una comunitat concreta, com podia ser la Babilònia del passat. En l'últim capítol reprendrem aquest punt.

3. Contingut del poema

Per exposar els continguts d'aquest cant, pot ser útil dividir-lo en dues parts que comencin en els versets 1 i 10 (els dos en què apareix l'expressió El Senyor). Una primera part de "nit fosca", en la qual s'anuncia quelcom "increïble"; però això increïble no és *la imatge destrossada* del Servent (v. 2 i 3), sinó *la interpretació d'aquesta destrossa* (a partir del v. 4). I una segona part en què, el dolor va cobrant claror, fins a culminar en el triomf final, segon factor de la incredibilitat d'aquest comentari del cor. Es desenvolupen així els temes anunciats en la que anomenàvem "obertura musical" d'aquest cant.

3.1. 1r. element d'un anunci increïble

La descripció del Servent i de la reacció davant el seu estat llastimós (v. 3 i 4), evoca la situació de Job i el judici dels seus amics (Job sembla que és descrit també com un leprós a Job 2, 7). Però ara es farà un important pas endavant: aquest personatge no solament no pateix com a càstig pels seus pecats, sinó que carrega amb el pecat dels qui el jutgen. Aquí es trenca un esquema típic de l'Antic Testament i del sentiment religiós quan, davant d'alguna calamitat, el salmista o el poble reconeixen un pecat propi, i demanen perdó per alliberar-se de la catàstrofe que pateixen. Ara no és el Servent el qui ha de demanar perdó, sinó els qui el contemplen i potser giren el cap. Aquest és el primer anunci que fa que el profeta es preguntí, qui ens creurà? La descripció d'aquest pecat aliè que cau sobre el Servent de Déu, tampoc no sembla capaç d'obtenir gaire audiència: és el pecat del seu poble, i consisteix a seguir cadascú el seu camí (v. 6): en aquest individualisme que separa i que, en lloc de conviure, prefereix competir. És difícil negar que aquest és un pecat actual i que potser també "recaigui" sobre (o el paguin) alguns innocents. Tan increïble és aquest desemmascarament, que el cant el va repetint d'una manera pausada, monòtona, subratllant la innocència del Servent (v. 7) per acabar amb una pregunta sorprenent, davant la qual val la pena fer una pausa: qui es preocupa de la seva sort? Avui dia gairebé ningú, per descomptat.

3.2. 2n. element d'un anunci increïble

Però, a partir del v. 10, comença un anunci més increïble, exposat en forma d'un "crescendo" magnífic que dura fins al v. 11b: el dolor del Servent comença a tenir una claror: malgrat el pecat dels homes Déu no ha perdut el control de la història¹⁶. I perquè Déu no ha perdut el control de la història, s'anuncia una llongament de la vida del Servent (que en els v. 8 i 9 semblava suprimida!), un vida plena de llum i sacietat, i a més, s'anuncia que el projecte del Servent (= la voluntat del Senyor) prosperarà per la seva mà. I encara s'anuncia una cosa més increïble: que els seus mateixos botxins seran salvats gràcies a ell. És difícil de creure aquest anunci. Perquè a més la irrupció del final que aquí s'anuncia no fa oblidar el passat, que torna a ser resumit en els últims versets. Aplicant un axioma teològic cristià podríem concloure així: "El Ressuscitat és el Crucificat".

5. DEL SERVENT DE DÉU A JESÚS DE NATZARET

La crítica històrica no ha aconseguit identificar amb seguretat el Servent del Senyor. S'ha discutit entre una identificació *col·lectiva* (el poble d'Israel desterrat), present en el judaisme postcristià i potser també en el llibre de Daniel, o identificacions *personals*: el rei persa Cir, autor de l'edecte de repatriació¹⁷, o el profeta Jeremies, o el mateix autor dels cants, o el rei jueu captiu Joiaquim (cf. 2n Cròniques, 36, 5-6), o algun dels seus descendents, com Sesbasar o Zorobabel¹⁸ que, segons el llibre d'Esdras, van acompanyar els israelites en la seva repatriació. També s'han proposat diferents interpretacions per a cada un dels cants.

Personalment, m'inclino a pensar que no es tracta d'un sol personatge, sinó d'una reflexió del Deuteroisaïes a l'exili, sobre diverses figures i situacions de la història del seu poble (Abraham, Egipte, Jeremies...).

Però el fet és que aquesta identificació històrica -si n'hi va haver- avui s'ha perdut. En empeltar-se els poemes en el text seguit del Deuteroisaïes es va perdre la figura concreta a la qual podia al·ludir l'autor, i va passar el que tantes vegades succeeix a l'Antic Testament: que *un esdeveniment del passat es converteix en una profecia del futur*¹⁹. Després de la seva fusió amb el text del Deuteroisaïes, ja no és la història sinó la teologia dels cants el que ens pot interessar a nosaltres.

En un primer moment, la figura del Servent es converteix en una espècie d'enigma o d'"objecte no identificat" i, per això mateix, pràcticament oblidat o desfigurat²⁰. Tot això fa que cridi més l'atenció l'enorme floració de citacions i al·lusions als poemes del Servent, identificat com a Jesús de Natzaret, en els llibres del Nou Testament. Fins que després, en els Pares de l'Església, acabarà essent un dels arguments clàssics del cristianisme en la seva polèmica amb el judaisme.

Prescindint d'aquest últim punt, comentarem una mica en aquest capítol la identificació que fa el N. T. entre Jesús i el Servent del Senyor. Recordem que la gran revolució religiosa de Jesús -en seguiment dels Profetes d'Israel- va consistir a proclamar que *la relació de l'home amb Déu es juga en les relacions humanes, i no en les pràctiques, els usos o les obligacions religioses*. Aquestes poden ser útils si ajuden l'home a dur a terme les altres; però Déu no les necessita: "quin temple podreu donar-me o quin lloc per al meu descans? Tot ho han fet les meves mans, tot és meu" havia escrit un altre deixeble d'Isaïes (Is 66, 1.2.). Per aquesta revolució Jesús va ser condemnat com a blasfem, i el Pare el ressuscità "i el va asseure a la seva dreta". Recordem també (molt ràpidament) que, en la vida de Jesús, l'anunci del Regne de Déu i la pretensió de reunir les ovelles perdudes de la casa d'Israel, empalmen amb la missió del Servent en el cant primer. Ben aviat l'hostilitat dels sacerdots i saduceus indueix situacions semblants a les que evocava el cant segon. Les seves guaricions, paraules de consol i defensa de personatges maltractats (com l'adúltera, la pecadora de Magdala o la vídua que només dóna dues monedes al

temple) evocuen aquesta "llengua d'iniciat" del cant tercer. I tot el que vam dir sobre la fidelitat de Jesús en el nostre comentari a aquest tercer cant, prepara la pujada a Jerusalem i un destí tan inaudit com el que comenta el cant quart. Des d'aquest context, fem un cop d'ull al N.T.

1. La vida de Jesús en el marc del Servent

Per començar, la vida pública de Jesús està enquadrada per al·lusions al Servent en tres moments fonamentals: el començament, l'últim sopar i la passió.

a) En l'escena del *baptisme* de Jesús, la veu del núvol pronuncia una citació del primer cant, en la qual la paraula Servent és traduïda al grec com *pais*, que té la virtut de significar al mateix temps Servent i fill. La filiació de Jesús és llegida com a servei. I el quart evangeli, tot i que no narra el baptisme de Jesús, emmarca també la seva vida amb una al·lusió al Servent, en les paraules del Baptista sobre "l'anyell de Déu que carrega amb el pecat del món" (Jn 1, 29). Aquesta al·lusió seria encara més clara si s'accepta la versió proposada per alguns (entre ells J. Jeremías): "Heus aquí el Servent de Déu que carrega..., etc.". Aquesta versió es recolza en l'ambigüitat de la paraula aramea *tal'ya* que significa alhora Servent i anyell. Però no la podem discutir aquí.

b) Les paraules de Jesús *durant el sopar*, sobretot les paraules sobre el calze al·ludeixen també a "la vida entregada per una multitud", i que aconsegueix el perdó dels pecats.

c) Finalment, *la passió*, a més dels trets narratius que puguin al·ludir al Servent (com el silenci de Jesús, etc.) ha estat qualificada per un credo de la primitiva església com "morí pels nostres pecats" (1Co 15, 3-4; també Rm 4, 24-25), on l'afegitó que això passa "segons les Escripures" reforça l'al·lusió a Is 53. També quan el Ressuscitat afirmi "havia de ser així" (Lc 24, 26.27), al·ludint al fet que així estava escrit, sembla innegable la referència als cants del Servent.

Emmarcada així la vida de Jesús, en el seu principi i en la seva consumació, l'evangelista Mateu encara n'esquitxa el transcurs amb un parell de citacions explícites: a Mt 12, 17s., una citació molt llarga d'Is 42, 1-4 (que probablement està mal col·locada i que aniria més bé al final del cap. 11). I a Mt 8, 17, com a comentari de l'activitat taumatúrgica de Jesús una altra citació explícita d'Is 53, 4: "De fet, ell portava les nostres malalties i havia pres damunt seu els nostres dolors".

No hi ha espai per comentar més aquestes citacions. Ara afegirem que aquesta vida emmarcada en la trajectòria del Servent, forma part també del contingut de la primera predicació cristiana, tant cap enfora com cap endins.

2. La predicació i la primera catequesi cristiana

a) Per començar, crida l'atenció que tant Pau com el quart evangeli, en reflexionar sobre el missatge cristià, s'hagin recordat de les paraules del cant quart i les citin expressament: "Qui pot creure allò que hem sentit?" (cf. Rm 10, 16; Jn 12, 38), encara que cada u entengui després aquestes paraules segons la seva teologia. No crida l'atenció, en canvi, que en un context *missioner*, Pau (Ac 26, 18) descrigui la seva vocació amb expressions que semblen agafades del primer cant: perquè obris els ulls dels cecs i passin de les tenebres a la llum, etc.

Però no són només aquests aspectes formals de l'anunci cristià. També *el seu contingut* és marcat per la figura del Servent. El llibre dels Actes és ple d'al·lusions als poemes d'Isaïes, i gairebé totes es troben en els primers *sermons* de Pere, o en l'escena del cap. 8, on l'eunuc d'Etiòpia es converteix precisament perquè Felip li aclareix el cap. 53 d'Isaïes.

b) Si això passa "cap enfora", també la catequesi i l'exhortació "cap endins" de la comunitat creient són marcades ja no per algun tret concret sinó *per tota la figura* de Jesús com a Servent de Déu. Tot exhortant els filipencs a la humilitat, Pau els recorda que Jesús "prengué la condició d'esclau" i "es buidà" de la seva vida divina (cf. Fl 2,7). I, encara amb més detall, hi ha una exhortació a la primera carta de Pere (2, 21-25) que, per mitjà de constants al·lusions a Is 53, indica als cristians com han de comportar-se davant el rebuig social.

3. Citacions implícites

Però encara més importants que les referències o les citacions explícites són les al·lusions implícites, atès que aquestes posen en relleu *fins a quin punt aquests cants eren coneguts de la primera comunitat cristiana*: tant, que no calia citar-los, n'hi havia prou amb una al·lusió ràpida. Aquestes citacions "implícites" són les que més abunden en el Nou Testament. En la impossibilitat d'evocar-les totes, recordem només Mt 20, 28; Rm 4, 23-25; 15, 21; He 9, 28..., tot assenyalant que el text més implícitament al·ludit acostuma a ser el cant quart. En diverses d'aquestes al·lusions trobarem una altra dada important, que aquí no podem analitzar, però que ha estat assenyalada per molts comentadors i moltes cristologies: com aquesta referència al Servent *acoloreix (o reconverteix) molts dels títols donats a Jesús* (Messies, Fill de l'Home, Fill de Déu, Home Nou, etc.)

En resum, doncs: tant la persona de Jesús com tota la seva vida, com el contingut de l'anunci i de la vida dels cristians, són marcats i emmarcats per la figura del Servent. Aquesta sobreabundància sobtada crida molt més l'atenció si no oblidem la pràctica absència d'aquests cants en la consciència jueva dels anys anteriors a Jesús. I a més, fa que el que podríem anomenar "espiritualitat del Servent", ara s'identifiqui amb el

seguiment de Jesús.

"INTERMEZZO": un nou cant del Servent de Yahvè el 1999?

Senyors membres i responsables d'Europa: Tenim l'honor i la gran confiança d'escriure'ls aquesta carta per parlar-los de l'objectiu del nostre viatge i del sofriment que patim els nens i joves de l'Àfrica.

Primer de tot, els presentem les nostres salutacions més delicioses i respectuoses amb la vida. Siguin vostès el nostre suport i la nostra ajuda. Vostès són per a nosaltres a l'Àfrica les persones a qui cal demanar socors. Els supliquem, per l'amor del seu continent, pel sentiment que vostès tenen cap al nostre poble, per l'afinitat i l'amor que tenen pels seus fills a qui estimen per tota la vida. I per l'amor i la timidesa del seu Creador, Déu totpoderós que els ha donat totes les bones experiències, riqueses i poders per construir i organitzar bé el seu continent, perquè sigui el més bonic i admirable entre tots.

Senyors membres i responsables d'Europa: és a la seva solidaritat i a la seva bondat a les quals cridem perquè socorrin l'Àfrica. Ajudin-nos, estem patint enormement a l'Àfrica, tenim problemes i mancances en el pla dels drets del nen.

Entre els problemes tenim la guerra, les malalties, la manca d'aliments. Pel que fa als drets del nen, a l'Àfrica i sobretot a Guinea (Conakry) tenim massa escoles però una gran mancança d'educació i ensenyament, excepte en els col·legis privats on es pot tenir una bona educació i un bon ensenyament, però fa falta una bona suma de diners. Ara bé: els nostres pares són pobres i necessiten alimentar-nos. Tampoc no tenim centres esportius on podríem practicar el futbol, el bàsquet o el tennis.

Per això nosaltres, els nens i joves africans, els demanem que facin una gran organització eficaç per a l'Àfrica, que ens permeti progressar.

Si vostès veuen que ens sacrifiquem i exposem la nostra vida és perquè es pateix massa a l'Àfrica. Això no obstant, volem estudiar, i els demanem que ens ajudin a estudiar per poder ser com vostès, a l'Àfrica.

En fi, els supliquem molt, molt fortament que ens excusin per atrevir-nos a escriure'ls aquesta carta a vostès, grans personatges a qui devem molt de respecte. No oblidin que és a vostès a qui hem de queixar-nos de la debilitat de la nostra força a l'Àfrica.

*Yaguine Koita i Fodé Tounkara, morts de fred en el tren d'aterratge d'un avió, als 14 i 15 anys. (Text a *El País* 5.VIII.99, p. 20).*

No analitzarem aquest text. Potser s'hi pugui copsar que -com va dir Paulo Freire- l'oprimint porta introjectada la imatge de l'opressor com el seu ideal humà, l'únic que ha conegut. En el text es poden reconèixer els trets de la humilitat del Servent, i de la "vida entregada", en aquest cas per l'alliberament de l'Àfrica... Sigui com sigui, aquest text va impactar profundament l'opinió pública fa uns mesos, i ara ja ens n'hem oblidat. S'oblida tan fàcilment per això que M. Castells anomena "la integració de tots els missatges en un model cognitiu comú": rebem aquest text al costat d'una notícia sobre Aznar a Oropesa, sobre algun partit del Barça o sobre aquest monument a l'estupidesa anomenat "guerra de les galàxies"... Amb aquests companys de viatge no és estrany que l'impacte sigui efímer i que la nostra bona reacció degeneri en alguna cosa simplement sentimental. És el que Jesús descrivia com una llavor bona, però que cau en un terreny rocós on hi ha poca terra i no pot arrelar (Mt 13, 5). Al dia següent, aquesta notícia ja no apareix en cap diari i és com si els africans haguessin deixat de "patir enormement".

una llavor bona, però que cau en un terreny rocós on hi ha poca terra i no pot arrelar

Però, tot i que no analitzem el text, és inevitable que ens evoqui la denúncia del quart cant d'Isaïes: "ells han carregat amb els nostres pecats"... Per això n'hi ha prou amb comparar la carta de Yaguine i Fodé, amb aquestes altres dades publicades en el mateix periòdic i en el mateix mes:

Els països més rics retallen la seva ajuda al Tercer Món. Des de 1992, els 21 països desenvolupats han retallat en un 21% la seva ajuda als països pobres (de 63.000 milions a 48.000) Com a contrast, en només tres anys, els mercats financers han crescut un 70% (En el mateix diari, 14.VIII.1999). O bé: l'estiu de 1999, s'han gastat a Espanya 60.000 milions de pessetes en fitxatges de futbolistes.

Aquí no hi ha fets diferencials que valguin: tots som fotocòpies d'un mateix model humà. I no és que tinguem mal cor: aquest mateix estiu, la nena africana que una mà va deixar caure a través de la muralla de Ceuta, va fer possible que el seu pare (que residia il.legalment a Gijón) trobés feina, permís de residència i retrobés la seva filla. Però el que demanaven els dos nois guineans no és solucionar el problema d'una nena, o el seu propi, sinó una espècie de "pla Marshall" per a l'Àfrica, que eviti anècdotes com les d'aquella criatureta. I és quan arribem aquí, quan tots preferim mirar cap a un altre costat. Resulta inevitable evocar la queixa d'Helder Câmara: "si dono de menjar a un pobre em diuen sant; si pregunto per què hi ha pobres em diuen comunista".

No n'hi ha prou amb entristir-nos. Si se'm permet dir-ho provocativament, també Herodes es va entristir quan li van demanar el cap del Baptista (Mt 14, 9). Però un sistema de poder que no volia perdre, el va lligar de mans i peus perquè no seguís els bons sentiments que encara podien brollar en ell.

Potser això ens ajudi a preguntar-nos per algun camí per sortir d'aquesta humanitat adotzenada, d'aquesta cultura del passatemp i de la intranscendència, que tendeix a uniformar-nos a tots sense cap aparent exercici de violència, i que fa que el més valuós de la nostra humanitat es converteixi en una fugaç tempesta d'estiu, o en una efímera i inconcreta flor d'un dia.

algun camí per sortir d'aquesta humanitat adotzenada, d'aquesta cultura del passatemp i de la intranscendència, que tendeix a uniformar-nos a tots

6. PER A UNA ESPIRITUALITAT DEL SERVENT

Dividirem aquest capítol en dues parts. En la primera reprendrem el que vam dir sobre la interpretació col·lectiva del Servent, sobretot en el cant quart. Aquest reconeixement de Jesús - veritable Servent de Yahvè- en els exclosos de la terra, ha de ser la base per a una espiritualitat del servei.

1. El poble crucificat

L'expressió d'aquest subtítol procedeix d'Ignacio Ellacuría. I, efectivament, ha estat a l'Amèrica Central on més s'ha intentat aquesta lectura dels pobres de la terra com a encarnació moderna de la figura del Servent de Déu. Servents no perquè el servei de Déu consisteixi en aquesta misèria, sinó perquè Déu assumeix la seva esclavitud com a pròpia. Ellacuría i Jon Sobrino, a més, van intentar mostrar (seguint el text del Deuteroisaïes) com - per vergonya nostra-, les nostres úniques possibilitats de salvació vénen d'aquest poble crucificat.

Abans d'ells, en un llibret ja famós, Carlos Mesters va fer una lectura semblant dels poemes, buscant-hi una espiritualitat per al mateix poble que pateix sense causa, i gairebé sense possibilitats de lluitar²¹.

Aquí no considerarem aquesta direcció. Ens preguntem què suposa *per a nosaltres* aquesta acceptació del poble que pateix com a encarnació de la figura del Servent (que té a més, una mediació cristològica). Ens situem, no en l'òptica del poble mateix, sinó en l'òptica del Deuteroisaïes l'obra del qual comença precisament amb aquestes paraules: "Consoleu, consoleu el meu poble, diu el vostre Déu" (Is 40, 1) Què suposa aquest imperatiu per un seguidor de Jesús? Com a mínim aquestes dues coses:

1.1. Ampliar les fronteres del cor

Sovint apareix en els evangelis una forma de relació de Jesús amb els seus parents que es pot malentendre com una reducció de l'afecte quan, en realitat, significa una ampliació dels vincles: "la meva mare i els meus germans són tots els qui compleixen la Voluntat del meu pare", etc.

Doncs bé. En aquest context de seguiment de Jesús, imaginem que, en una escena semblant a la de David i el profeta Natan, aquest ens proposa la pregunta següent: "imagina't que aquells nois que van morir a l'avió de Brussel·les, o els qui últimament han estat assassinats a Timor, eren fills teus o germans teus. ¿Creus que la comunitat internacional ha fet prou per ells? Molt probablement respondríem que no. I aleshores Natan ens diria: "doncs ho eren!". Significa més o menys el mateix aquest ampliar el cor tan típic de la crida de Jesús. Si percebéssim aquesta fraternitat sentiríem també com n'és d'insuficient la nostra resposta.

Una altra cosa és que això difícilment podrà ser obra nostra. Només podem deixar que l'Esperit de Déu ho vagi fent en nosaltres. Durant l'estiu passat una "miss" de moda protestava,

entre còctels milionaris i passarel·les de desfilada, contra "la falta de cor d'aquest país que abandona uns quants milers d'animals cada estiu". No se li acudia preguntar-se quin cor pot tenir un país que abandona durant tot l'any milions d'éssers humans... Som així.

1.2. Convertir la susceptibilitat

Sovint, també, les millors relacions humanes estan amenaçades per les falses ferides de la nostra susceptibilitat. Una conducta, una paraula (de vegades, fins i tot, un gest o una mirada) ens les prenem com un atac, una traïció, una falta d'afecte o una mentida. Tots sabem el mal que ens fan aquestes ferides. Oblidem amb facilitat que la lectura que jo faig dels meus propis actes no és necessàriament la lectura que en fa qui els rep. I que la interpretació amb què l'altre rep les meves accions no és, necessàriament, la que jo hauria volgut donar-hi en el moment de fer-les.

La impossible plena transparència de les relacions humanes dóna lloc a aquestes ambigüitats tan freqüents com insolubles. Per això, la interpretació que de vegades fem de les coses que ens fereixen no passa de ser una simple hipòtesi, potser possible, però compatible amb altres hipòtesis potser més benèvoles. Però *l'evidència del dolor supleix la falta d'evidència de les dades*, i si no es té una gran clarividència pròpia o una gran fe en l'altra persona, acostumem a reaccionar sentint-nos tractats injustament. Quants amors i quantes amistats i quantes relacions valuoses han acabat naufragant en aquest escull!

Doncs, bé: aquesta susceptibilitat incurable (que, en el fons, brolla del nostre desig inacabable de sentir-nos estimats i valorats), l'Esperit Sant, quan ens deixem treballar per ell, no la destrueix ni l'anul·la, però sí que la converteix: la converteix traient-la del nostre ego i portant-la cap a aquest "Servent del Senyor" que són els condemnats de la terra. Quan, tantes vegades, inexorablement, es repeteix que una gran part de la humanitat sosté amb un immens sofriment la marxa del món, tenim ple dret a sospitar que el món s'està portant malament amb ells. Potser inconscientment al començament. Però després d'una manera culpable quan, tot i que veiem els efectes del nostre sistema de convivència, ens neguem a renunciar-hi pels avantatges que ens representa i fins ens enganyem assegurant que també és el millor per a ells.

Doncs bé: aquesta excusa és la que el cristià ha de rebutjar, recordant el quart cant del Servent. Potser podríem dir que si Déu no existís, el neoliberalisme tindria raó. No ho sé. Però hem d'afegir que si Déu existeix, la conclusió és tota una altra: "Nosaltres el teníem per un home castigat que Déu assota i humilia. Però ell era malferit per les nostres faltes, triturat per les nostres culpes". O com escriu Mesters: "el món està organitzat a partir de l'egoisme, i les lleis són utilitzades per mantenir aquesta situació injusta" (p. 69).

Aquesta susceptibilitat convertida acostuma a necessitar profetes que cridin la nostra atenció. Quan això succeeix, es produeixen de vegades petits signes. Però caldrà saber que d'altres vegades es produeixen nous calvaris. I que, fins i tot, aquests signes estan amenaçats per la inèrcia de les coses. (Valgui com a exemple, l'èxit que van tenir les acampades a favor de O'7, i com s'han acabat oblidant, malgrat el vergonyós incompliment, per part del govern, de les promeses fetes aleshores).

2. Servidors del poble crucificat

2.1. Mística del servei

El primer que crida l'atenció en els cants del Servent és la insistència en la missió i la vocació. En una versió no expressament creient aquests termes es podrien traduir parlant d'una "mística", entenent amb aquesta paraula quelcom que és "sobrevingut", que se'ns dóna, però que té capacitat per arrencar una entrega total: com una passió, en el sentit amorós del terme. Contraposo la paraula mística a d'altres com indignació o ètica. Un compromís amb el poble crucificat merament ètic, difícilment evitaria el perill de totes les morals: que el subjecte les utilitzi més per construir-se a si mateix i la seva pròpia imatge, que per construir el Regne de Déu²². Un compromís que brollés solament de la indignació, difícilment deixaria de confondre la fam de justícia amb la set de venjança. La vocació és alliberadora de la "voluntat de poder" (que fa l'home opressor perquè els poders, necessàriament, xoquen): ara es converteix en voluntat de *respondre*.

En parlar de mística (o de vocació) al.ludim, per tant, a una experiència de gratuïtat. I la gratuïtat -com molt bé havia intuït Simone Weil- és germana de la bellesa. La voluntat de servir es contraposa a la voluntat de salvar: ningú no pot pretendre ser "salvador" de ningú, encara que tots ens podem ajudar els uns als altres. I l'ajuda suposa contacte, coneixement directe, immediat. Això que moltes vegades ha faltat a molts moviments "salvadors" és fonamental: perquè és en el contacte on es pot acabar descobrint la bellesa en mig de molta desolació: com es descobreix una estrella a la nit, o com es descobreix la bellesa del desert esglaiador, o la bellesa del foc (que, d'entrada, espanta). És llavors quan es passa del temor a l'amor, que té moltes més garanties de perdurar.

Això és el que dóna al servei del poble crucificat una radicalitat que la societat no entén. La immensa majoria de la nostra societat (fins i tot d'aquells que desitgen ser bons i solidaris) opta per viure com si el món anés pel bon camí i funcionés suficientment bé, reconeixent-ne els errors, per descomptat, com si fossin coses aïllades que s'han de millorar. El Servent del Senyor sembla que creu que el món va pitjor, humanament parlant, tot i que s'hi poden reconèixer innombrables virtuts parcials (i, sobretot, una gran solidaritat anònima). Aquesta opció prèvia acostuma a dividir les opinions: el qui té

postures de desautorització global acostuma a ser desautoritzat per la societat a la qual no deixa sentir-se còmoda. Però el servidor del poble crucificat no pot acceptar un sistema econòmic la primera voluntat del qual no sigui eradicar la misèria. No transigirà amb una societat que "prefereix esperar" emparant-se en el fals argument que "si continuem progressant" la misèria desapareixerà per ella mateixa.

2.2. Una difícil dialèctica

També crida l'atenció, en els tres primers cants del Servent, una difícil dialèctica entre tossuderia i suavitat, entre fidelitat i gratuïtat, o entre radicalitat i possibilisme. Aquest estil de no apagar el ble que vacil·la ni trencar la canya esquerdada, però no per deixar-los tal com estan, sinó per revifar-los i reconstruir-los, fins a "implantar la justícia a la terra". Els llavis com una espasa tallant i la cara com una roca però -només?- "per escoltar i dir una paraula de consol". La sensació d'inutilitat i de gastar-se en res, però la decisió de no vacil·lar ni trencar-se...

Aquesta dialèctica és absolutament fonamental, i no és fàcil d'elegir els moments i les dosis de cada ingredient. Potser es pot parlar d'una radicalitat de finalitats i un possibilisme de mitjans i estils, però sense que això signifiqui relegar les finalitats al cel de les entelèquies; sinó més aviat baixar-les constantment a la terra, com a "reserva escatològica" que es converteix en "estímul escatològic". El que sí que sembla clar és que tot estil unilínear en aquest punt acostuma a acabar essent nefast, com ho demostra, una infinitat de vegades, la nostra història passada. I val la pena recordar que els evangelis apliquen *expressament* a la missió de Jesús aquesta frase de "no apagar el ble que vacil·la", que la jerarquia eclesiàstica tant sembla desconèixer, en la seva obsessió per eradicar suposades maldats o heterodòxies. Probablement, *només el veritable amor té aquesta estranya capacitat dialèctica*. Abans hem dit que no es tracta de ser salvador del poble, sinó de ser-ne servidor. El servidor haurà de ser perseverant i calcular molt, però no és un "salvador" sinó un "captaire" de la justícia. Allà on Nietzsche va dictaminar que "autònom i moral s'exclouen"²³ (i amb això potser va dinamitar per endavant tots els intents d'una veritable moral social laica), el cristià creu que l'autonomia és precisament per al servei, perquè la llibertat humana no és més que llibertat per estimar.

2.3. Espiritualitat i història

Els "ulls dels cecs", la "presó dels captius", el retorn de les tribus d'Israel o la "llum de les nacions" són expressions que al·ludeixen evidentment a la història humana. I constitueixen la missió del Servent. No és un simple apèndix o derivat d'una altra missió més sublim.

El Déu cristià és un Déu de la història. I és curiós que, mentre que en la teologia sistemàtica ja s'accepta el caràcter teofànic

de la història com un tret específicament judeocristià, tanmateix, no s'ha traduït en una elaboració de les relacions entre història i espiritualitat. Aquesta sembla relegada al que és 'a-històric', intimista, en una paraula "espiritualista". Mentre que la història és vista com una simple mentida de la qual convé fugir, o com una entitat autònoma, no solament en els seus funcionaments sinó en la seva relació amb tot el que fa referència a Déu. Això dóna lloc -parodiant Luter- a una espècie d'"espiritualitat dels dos regnes".

Davant d'això, una espiritualitat de la història no té per què ser una espiritualitat mil·lenarista, del triomf proper i fàcil. N'hi ha prou que sigui una espiritualitat "d'ulls oberts". I -per descomptat- oberts no solament davant de la nostra realitat externa, sinó oberts davant el propi cor i els seus enganys, que tantes vegades ens fan falsejar, modificar o reconstruir les dades que rebem i ens fan instal·lar en una espècie de "realitat virtual". Ja fa anys, en un famós article sobre espiritualitat, Jon Sobrino parlava de la "honradesa amb la realitat", com a punt de partença de tota veritable espiritualitat²⁴. Tan absoluta honradesa amb la realitat, que pot portar fins a l'últim punt que volem desenvolupar:

2.4. Assumir el fracàs

No solament la seva possibilitat, sinó també la seva probabilitat, encara que hagi d'intentar fer les coses de la millor manera possible.

Quan a dos deixebles que només pretenien "asseure's un a la seva esquerra i l'altre a la seva dreta", Jesús els pregunta irònicament si són capaços de "beure la copa que ell ha de beure" aquests responen inconscientment que sí (Mc 10, 37-39): sembla que creuen que es tracta només d'un "preu" per conquerir aquests llocs d'honor (si és que no pensen a beure la copa de triomf dels poderosos). Naturalment, Jesús tampoc no els demana que assumeixin el seu propi destí (que Ell considera molt seu), però sí que se situïn per mirar la història en el lloc i en l'òptica dels vençuts, i n'assumeixin les conseqüències. I la principal conseqüència és comptar sempre amb aquestes paraules, tan curiosament oblidades:

"Avui dia l'home pot fer un món més just, però no ho vol de veritat. El seu nou senyoriu sobre el món i sobre ell mateix sovint serveix més per a l'explotació dels individus i les col·lectivitats i els pobles que no pas per un repartiment equitatiu dels recursos del planeta, desencadena més ruptures i divisions que comunió i comunicació; més opressió i domini que respecte dels drets individuals i col·lectius en una real fraternitat. Les desigualtats i injustícies ja no poden ser percebudes com a resultat d'una certa fatalitat [afegim-hi: ni com a culpa exclusiva de les víctimes]; se les reconeix més aviat com a obra de l'home i del seu egoisme (Congregació General 32 de la Companyia de Jesús, decret 4, n. 27).

Podríem trobar una confirmació d'aquestes paraules en les dades que donàvem en el capítol anterior, preses del mateix diari i el mateix mes. Naturalment, aquestes paraules són tot el contrari d'aquest "leninisme del mercat" que, quan ja no pot creure en una classe realitzadora de la història, ni en una suposada "avantguarda" que posseeix la veritable consciència d'aquesta classe, projecta tots aquests desideratums sobre un mecanisme, cec però infal·lible i invisible i digne d'obediència total, per continuar esperant que tot es farà mecànicament, sense haver de passar per la difícil figura del Servent del Senyor d'Isaïes.

El que podem esperar d'aquí no requereix gaire comentari i ho va formular -ja fa anys, també- un polític nord-americà: els moviments alliberacionistes (es referia als d'Amèrica Llatina), cal "no solament destrossar-los sinó desacreditar-los". Ni tan sols tenir la paciència d'esperar que, potser, ja es desacreditaran ells sols, com va passar més d'una vegada.

En aquestes condicions, comptar amb el fracàs no és cap afany d'amargar la vida. Per mi -en sintonia amb els cants del Servent- la possibilitat que, malgrat tot, no mori l'esperança depèn de l'opció sobre si la història està immersa en la Transcendència o no hi ha absolutament cap Transcendència sobre la història (i dins d'ella).

* * *

Convé acabar recordant que l'espiritualitat no ho és tot. Pot ser comparada amb un combustible: és indispensable i convé que sigui de la millor qualitat. Però no depèn d'ell la construcció del vehicle ni els camins a seguir.

NOTES

1. Se'n diu Deuteroisaïes (o Segon Isaïes) de tota la segona part del llibre bíblic d'aquest profeta (cap. 40-55) la qual no sembla de la ploma d'Isaïes (atès que és escrita a l'època de l'exili), sinó d'algun dels deixebles de la seva escola.

2. Literalment "t'he cridat en la justícia". La proposició hebrea "b:" moltes vegades té un sentit dinàmic que permetria traduir-ho com "t'he cridat per a la justícia". Potser és més probable la traducció "segons la justícia": indicant que la justícia del Déu que crida consisteix a elegir un home del poble, en lloc del poderós rei Nabucodonosor.

3. Ho poso amb majúscules perquè el nom era per als hebreus molt més que un so convencional: fa al·lusió a l'essència o la veritat de l'ésser. Com si digués: "aquí hi ha el Déu veritable".

4. Es discuteix si aquests versets 8-9 formen part del poema o no. Els mantinc perquè faciliten l'estructura "concèntrica" del poema.

5. Israel aquí és un afegit, que pot procedir de les discussions posteriors sobre la identitat del Servent. Els textos bíblics de vocació de profetes (Isaïes, Jeremies, Ezequiel, Amós) són personals.

6. També es discuteix si aquest verset pertany al poema o si està al seu lloc. En el dubte, prefereixo deixar-lo.

7. O "responsable". La paraula hebrea "goel" fa al·lusió a aquell membre de la família la missió del qual era rescatar els familiars si algun d'ells queia en esclavitud. Prefereixo la traducció de responsable perquè em sembla que el text vol subratllar més aquesta vinculació gairebé "familiar" del Senyor amb el seu poble, en el moment de crisi del Servent.

8. Cf. Jr 15, 10-18; Jr 20, 7-9 i 15-18; Jonàs 4, 2 i Elies a 1Re 19.

9. El text hebreu d'aquest verset és difícil de reconstruir. Segueixo la traducció de L. Alonso Schökel.

10. També es discuteix si els versets 10-11 pertanyen al poema. Però crec que en aquest cas se'ns pot prescindir sense resoldre la qüestió, ja que no aporten cap novetat. A més, hi falta l'expressió "el Senyor, Déu sobirà" que introdueix les altres estrofes d'aquest cant.

11. Recordeu que, en el cant primer, també hem trobat trets que el distingien de la nostra modernitat prometeica.

12. Aquesta descripció sembla al·ludir al que passava amb els leprosos en el món antic. De fet, en la versió llatina, sant Jeroni va traduir en el verset següent "quasi leprosum".

13. En un text de Qumran apareix aquí la lectura "el seu poble" en lloc del meu poble (*`ammô* en lloc de *`ammî*), que potser resulta més clara.

14. *Asair*. Aquesta paraula significa pròpiament els rics o els que s'han enriquit. Pel paral·lelisme amb "els malvats" es veu que la seva elecció per aquí és profundament intencionada.

15. Els jueus, o "la resta" fidel, o el mateix profeta en un plural majestàtic, o els pagans...

16. Això és el que vol dir l'expressió "el Senyor el vol triturar...", que la mentalitat antiga no sap formular d'una altra manera.

17. I a qui el Deuteroisaïes anomena "ungit del Senyor" (45, 1).

18. Segons el profeta contemporani Ageu, el Senyor anomena Zorobabel "Servent meu" (3, 24).

19. V.gr.: el profeta com Moisès (Dt 18, 15), el successor de David, el nen el naixement del qual anuncia Is 7, 14.

20. Un exemple d'aquesta desfiguració és la versió aramea d'Is 53 coneguda com Targum de Jonatàs. Comença així: "El meu Servent, *El Messies*, triomfarà". Després, on el text hebreu llegia "sense figura, sense bellesa i sense aspecte atractiu" la traducció aramea diu: "el seu aspecte no és un aspecte comú i la seva aparença serà la de la santedat". En el v. 4 ("el teníem per un home castigat que Déu assota i humilia") el Targum tradueix: "ens van prendre per assotats, ferits per Déu i afligits". I el v. 7 ("com els anyells portats a matar") es converteix en: "portarà a la mort els més robustos dels pobles", etc. El Servent es converteix -segons P. Grelot- en "una personalitat sublim, esplèndida, agressiva, un campió que pren les armes i exerceix un poder destructiu sobre els enemics de poble".

21. Cf. *La misión del pueblo que sufre*, 1983.

22. ¿Comença a passar amb l'ètica el que ja va succeir amb la religió?: en perdre suport sociològic, l'ètica passa a ser (i en necessita molta més) experiència espiritual. Avui, com a conseqüència de l'individualisme rabiós de la nostra cultura, ja no hi ha suport social per a cap ètica, tot i que n'hi pugui haver per a determinades accions de contingut ètic, però ara convertides en trets "culturals" (v.gr. una solidaritat "d'ornament"), com ja hi ha actes religiosos convertits en ornaments socials i mancats d'impuls religiós.

23. La genealogía de la moral, disert. 2a, n. 2.

24. Cf. *Liberación con Espíritu*, p. 23ss.

© *Cristianisme i Justícia* - Roger de Llúria 13 - 08010 Barcelona
T: 93 317 23 38 - Fax: 93 317 10 94
espinal@redesb.es - www.fespinal.com